

AZ ÁLLAM ÉS EGYHÁZAK VISZONYA ROMÁNIÁBAN 1918-TÓL NAPJAINKIG

I.

Mielőtt e tanulmány címében jelzett problematika tárgyalásába belevágnánk, illendő és szükséges tisztázni az *állam (államhatalom), egyház, felekezet, vallási közösség*, illetve *állami egyházjog* fogalmak értelmezését. Meggyőződésem, hogy ezáltal minimálisra csökkenthetők a téves interpretációk. Az *állam és államhatalom* fogalmakat mindvégig azonos jelentésüként értelmezem.

Az *egyházat* általánosan úgy határozom meg, mint azonos hitelveket valló személyeknek közös vallásgyakorlás céljából létrehozott szervezett közösséget. A különböző egyházak önmaguk hivatásáról és egyediségéről különbejáratú fellegelésekkel rendelkeznek, ezért egy ilyen témájú dolgozatban nem lenne célszerű a teológiai meghatározásokat használni. A *felekezet* (vallásfelekezet) és *vallási közösség* kifejezések is gyakran előfordulnak a következőkben, általában az egyházzal azonos jelentéssel. Amikor szükséges lesz a különbségtétel köztük, akkor az egyenkénti használatukkal vagy a szöveggörnyezet alakításával igyekszem megoldást találni.

Az *állami egyházjog* az egyházaknak és felekezeteknek az államhoz, egymáshoz és az egyes személyekhez fűződő viszonyát szabályozza. Az állami egyházjog nem elkülöníthető jogág, hanem különböző jogágaknak az egyházakkal és a vallásszabadsággal kapcsolatos metszete. Az *állami egyházjog* nem azonos az *egyházjoggal*. Ez utóbbi az egyházak saját alkotású és kizárólagosan belső hatályosságú jogrendszere, amit kánonjognak is szoktak nevezni.¹

Az állam és egyházak közti viszony 1918-tól 1989-ig

Bár az első világháború végén beállt új romániai államhatalmi helyzetet a közel két évvel később aláírt trianoni szerződés pecsételte meg, már közvetlenül a háború befejezése után sor került Erdély román megszállására. A béke és az újrakezdés öröme helyett megkezdődött az ellenséges államhatalom általi elnyomatás, amely az erdélyi magyar nemzeti közösség számára máig tartó fájdalmat és meg-

---

¹ A meghatározások mellett érdemes megemlíteni két fontos jellemzőt: Az állami egyházjogra általában nagyfokú történelmi kötöttség jellemző; az állami egyházjog három jogforrásból táplálkozik: a belső államjogból, a vonatkozó nemzetközi egyezményekből, valamint az állam és egyes egyházak közötti kétoldalú megállapodásokból. – Schanda Balázs alapján. In Uő: *Magyar állami egyházjog*. Szent István Társulat, Budapest, 2000. 3–6.

aláztatást jelent. Erdélyi magyar történelmi egyházaink, amelyek közös történelmi múltban élő és ugyanazon nyelvet beszélő híveket gondolnak kereteik között, egyértelműen nemzeti jelleggel bírnak. Hitéleti tevékenységüktől elválaszthatatlan a nemzetmegtartó munkájuk, ami által 1918 után is, akárcsak a korábbi évszázadokban, az erdélyi magyarság legfontosabb közösségi intézményeinek bizonyultak. Tekintettel volt erre az új államhatalom is, amikor megalkotta az erdélyi magyar egyházak számára hátrányos jogszabályokat, és amint általában a magyar egyházak ellen intézkedett politikailag, közigazgatásilag.

A következőkben az első világháborútól napjainkig terjedő korszak meghatározó jogalkotási és történelmi-politikai eseményeit foglalom össze – Varga Attila azonos témájú tanulmányának felhasználásával.²

A két világháború közötti korszak: 1918–1940

E korszak „bevezetőjeként” két alapvetőnek hitt dokumentumról kell szólni: a Gyulafehérvári Határozatokról (1918) és az ún. párizsi szerződésről (1919).

A *Gyulafehérvári Határozatok* III/2. pontja előírja: „Egyenlő jog és teljes autonóm felekezeti szabadság az állam összes felekezetei számára”. Tehát jól hangzó jogegyenlőségi és autonómia-elv fogalmazódik meg, aminek alkalmazása azonban megrekedt a kinyilatkoztatás szintjén. A Határozatok jogforrási ereje a romániai alkotmányjog egyik legvitatottabb kérdése. A Határozatok egyes részeinek törvényhozás általi becikkelyezése nem egységes jogerővel történt. Azok az elvek, amelyek alkotmányjogi erejű szabályozást kaptak, kizárólag a románságra és a román állami létre vonatkozó rendelkezések. A többi részek, melyek közül egyesek közönséges törvényekben nyertek szabályozást, mások pedig egyáltalán nem kerültek be a törvényhozásba, leginkább az emberi jogokról, a kisebbségi jogokról és jogállásokról szóltak. Összegzésképpen megállapítható, hogy a Gyulafehérvári Határozatok az erdélyi magyarság és történelmi egyházaink jogainak szavatolását és tiszteletben tartását illetően nem képeztek törvényes biztosítékot.

A nemzeti és vallási kisebbségek védelmére vonatkozó nemzetközi szerződést Románia részéről 1919. december 9-én írták alá Párizsban. A párizsi szerződés becikkelyezése megtörtént ugyan, és ezzel érvényes jogforrás erejével bírt, azonban az új államhatalom ennek ellenére nem tartotta be a szerződésben vállalt köteleéseit. A törvényhozás utólag számos, a kisebbségi szerződéssel ellentétes törvényt fogadott el, amelyekkel a kisebbségi szerződés egyes rendelkezéseit hallgatólagosan törvényen kívül helyezte. Ezt a fajta „sajátos megoldást” a bírói hatalom alkotmányosnak minősítette. Így a romániai törvényhozás és legfelsőbb bírói gyakorlat a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatban azt a gyakorlatot honosította meg, hogy a becikkelyezett nemzetközi szerződéseknek a belső tör-

---

² Varga Attila: Az egyházak alkotmányjogi szabályozása 1918-tól Romániában. In *Nulla pax sine iustitia*. Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár, 2002. 185–203.

vényhozás szempontjából csupán közönséges törvényerőt állapított meg, így azokat bármely későbbi belső törvény módosíthatta. Pedig Románia a kisebbségi szerződés aláírásával nemzetközi kötelezettséget vállalt, hogy a kisebbségi szerződésben foglaltakkal szemben nem hoz törvényt, rendeletet vagy hatósági intézkedést, ezen túlmenően arra is kötelezte magát, hogy a nem román állampolgárok számára jogilag és ténylegesen is ugyanazt a bánásmódot biztosítja, mint a többségi állampolgárai számára.

Vegyük hát számba tételesen is Románia kötelezettség-szegését a párizsi szerződés vonatkozásában. A szerződés első cikkelye leszögezi: „Románia kötelezi magát, hogy a szerződés 2–8. cikkelyeiben foglalt rendelkezéseket alap törvényül ismeri el.” A 2. cikkely 2. bekezdése szerint „Románia minden lakosát megilleti a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakoroljon”. A 8. cikkely 2. bekezdése előírja, hogy a „vallási, hitbeli vagy felekezeti különbség a polgári és politikai jogok élvezete [...] egyetlen romániai állampolgárra nézve sem lehet hátrányos”. Végül a 11. cikkely szerint „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen”.

A fentiekben ismertetett rendelkezések vállalásával Románia felekezeti jog-egyenlőséget, a vallásgyakorlás széles körű szabadságát, valamint – egyházi és tanügyi vonatkozásban – bizonyos fokú közösségi önrendelkezést ígért a nem román állampolgárai számára. A szerződéses vállalás azért nem teljesült, mert az új román államhatalom nemzetiségi politikája gyakorlatilag ezzel szöges ellentétben állt, s ugyanakkor nem létezett nemzetközi nyomás, amely Romániát a kötelezettségei betartására kényszerítette volna. Itt jegyzem meg, hogy az 1920. január 10-én alapított Népszövetség, amely a nemzetközi szerződések betartására, illetve ellenőrzésére is hivatott volt, mindvégig erélytelenül működött. Ilyen vonatkozásban egyenesen a szerepbetöltés csődjét testesítette meg – a legfelsőbb nemzetközi szinten.

A tárgyalat időszaknál maradva, lássuk hát, milyen szellemben nyilvánult meg az új államhatalom az egyházi birtokok elrablásával és az anyanyelvű oktatás biztosításának megtagadásával.

Erdély 1918 végén történt elfoglalása során megkezdődött az erdélyi magyar történelmi egyházak földbirtokainak megcsonkítása. Ez először mindenféle „törvényes” alapot nélkülözött, tehát szabadrablás-szerűen történt, majd az 1919. szeptember 10-én, továbbá az 1920. július 9-én hozott törvényrendeletek alapján folytatódott. A folyamat betetőzéseként hirdették ki 1921. július 30-án az ún. földbirtokreform törvényt, ami alapján „bevégezték” az addigi kisajátításokat. A szóban forgó törvény magyarelles jelleget már az is jelzi, hogy a „földreform” végrehajtását külön szabályozta Erdélyben, illetve a Kárpátokon

tüli területeken³. Az 1918–1921 között – különböző módon – végrehajtott kisajátítások során az erdélyi magyar egyházak óriási földterületeket veszítettek el: az eredeti 371 754 katasztrális hold⁴ birtokból összesen 314 329 katasztrális holdat, azaz 84,55%-t. Észak-Erdélyre vonatkoztatva: a nem román egyházak a szóban forgó országrészben 136 140 katasztrális holdat veszítettek, míg a román egyházak eredeti birtokaikból ugyanezen a területen összesen 5582 katasztrális holdról kellett lemondjanak, de 1929-ig kaptak helyette ugyanott több mint 50.000 katasztrális hold földet.⁵ Az egyházi birtokok zömének elvesztése, az épületelkobzások, az ellenséges pénzügyi–gazdasági intézkedések, valamint az állami támogatás csökkenése rendkívül súlyos anyagi nehézség elé állította egyházainkat, amelyeknek ráadásul megsokszorozódtak a hitéleten kívüli feladtvállalásai (felekezeti oktatás, közművelődés, szociális gondoskodás stb.). A magyar egyházak vagyonuk megmaradt töredékéből kényszerültek segíelyezni az állam által alig támogatott felekezeti iskolákat, ellátni a közművelődésben rájuk háruló feladatokat, fenntartani a népjóléti intézményeiket stb.

*A magyar egyházi földbirtokok kisajátításának mértéke
(katasztrális holdban)*

	„Reform” előtt	Kisajátított földbirtok	Maradék
Római katolikus püspökségek	290 649	277 645	13 004
Református egyházkerületek	62 148	25 222	36 926
Unitárius egyház	17 916	11 389	6 527
Evangélikus egyház	1 041	73	968

Az új államhatalom berendezkedésével megtörtént a magyar állami iskolák átvétele is. Az 1918-ban működött 1497 állami magyar tannyelvű elemi iskolá-

³ „Maga az a tény, hogy a földreformot négy, egymástól lényegében különböző törvénnyel szabályozta az államvezetés [Erdélyre, Bukovinára, Besszarábiára, illetve az okirállyságra külön-külön törvény vonatkozott – Sz.L.], egyik legjellemzőbb bizonyíték arra, hogy a törvényhozás kizárólag a román faj érdekeit vette alapul, és ahol szükség volt rá, ennek az alaptételnek minden más jogelvet feláldozott.” – Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T., Kolozsvár, 1944. 151.

⁴ 1 katasztrális hold = 0,575465 hektár.

⁵ A földbirtoktörvény erdélyi végrehajtását részletesen ismerteti Venczel József *Az erdélyi román földbirtokreform* című munkájában (Kolozsvár, 1943). Adatai szerint a kisajátított területek 80%-a magyar, 4,6%-a román tulajdonos birtokát képezte (i. m. 92.) A kisajátított közbirtokok közül az egyházi vagyonok 92,8%-a [kiemelés tőlem – Sz. L.], a közbirtokossági vagyonok 79,7%-a, a községi vagyonok 72,9%-a magyar volt (i. m. 94.). A juttatásból a románság 68,8%-ban részesült (i. m. 98.).

ból a következő évben 900-ban szűnt meg a *magyar nyelvű tanítás*; az anyanyelvünkön történő felsőfokú oktatást, a lelkészképző intézetek kivételével, az 1919-es év kezdetén felszámolták; a magyar nyelvű középfokú oktatás az állami iskolákban a húszas évek közepére gyakorlatilag megszűnt. A Kormányzótanács 15673/1919-es számú rendeletével elvileg hozzájárult ahhoz, hogy a számbelileg kisebbségbe került nemzetiségek egyházai *felekezeti iskolákat* hozzanak létre. Az egyházak munkához láttak, és ugyanazon év (1919) őszén, az elvett 900 elemi iskola helyébe 1068 felekezeti iskolát állítottak fel. Ezen arány kezdetileg nagyon reménykeltőnek tűnt, azonban a következő években a működési engedélyek sorozatos bevonásával, a fenntartáshoz szükséges anyagi alapok ki-sajátításával és más gáncsoskodó intézkedések következtében a felekezeti iskolarendszer jelentősen leépült.

1923-ban került elfogadásra Nagy-Románia *első alkotmánya*. A számbelileg kisebbségben élő nemzeti közösségek fogalmát nem határozza meg, mi több, el sem ismeri azok létét. A számbelileg kisebbségben levő, nem román vallásfelekezeteket szintén nem határozza meg, de létüket elismeri, mégpedig hátrányosan megkülönböztetve azokat a két román egyházzal szemben. A másodrangúvá minősítésnek egyértelműen a nemzetiségi különbség az alapja. Amúgy az alkotmány formálisan elismeri a vallásszabadság jogát, a vallás szabad gyakorlását, illetve kinyilvánítja a felekezetek közötti egyenlőséget (!).

A 22. cikkely első bekezdése szerint: „Az állam az összes vallási felekezeteknek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít...” Mindjárt a következő bekezdések azonban rácafolnak ezen egyenlőségre, hiszen a 22. cikkely 3. bekezdése kimondja, hogy a görögkeleti román egyház uralkodó egyház, a görög katolikus egyház pedig román egyház, s így a többi egyházzal szemben elsőbbségi joga van. A további szabályozások kizárólagosan az „uralkodó” egyházzal szólnak. Ez a megkülönböztetés mind a kisebbségi szerződésekkel, mind az alkotmány jogegyenlőséget hirdető cikkelyeivel ellenkezett, és lehetőséget nyújtott a törvényhozásnak arra, hogy a 22-es cikkelyben foglaltak szellemében további megkülönböztetéseket alkalmazzon.⁶ Említést érdemel az új alaptörvény 72. cikkelye is, ami szerint a román és a muzulmán egyházakon kívül a többi egyházaknak csak a 200 000 lélekszámon felüli kerületei lehetnek hivatalból (püspökük által) képviselve a felsőházban. Így „létszámhiány” okán a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, valamint az unitárius és az evangélikus egyházak képviselői hely nélkül maradtak a szenátusban.

---

⁶ Idézetek *A románok jogairól* („Despre drepturile românilor”) című II. fejezet 22. cikkelyéből: „A lelkiismeret szabadsága korlátlan” [románul: absolută]. „Az állam az összes vallásfelekezetnek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít, amennyiben gyakorlásuk nem ütközik a közrendbe, a jó erkölcsökhöz, és az állam szervezeti törvényeibe. Az ortodox keresztény és a görög katolikus egyház román egyházak. A román ortodox egyház a románok nagy többségének vallása lévén, uralkodó egyház a román államban; a görög katolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezetek előtt ...”

1928-ban született meg az új *egyházi törvény*, amely alapvetően bizalmatlan volt a nem román egyházakkal szemben; az állam túlzott ellenőrzési és beavatkozási jogának előírásával súlyosan sértette az erdélyi egyházak ősi önkormányzatiságát; a törvény a szinte teljesen görögkeleti felekezetű régi Románia egyház-állam viszonyából kiindulva az erdélyi történelmi egyházak belső működésének szabályozását is az állami közrend szempontja alá helyezte. A következőkben a törvény sérelmes előírásaiból tallózok. A 8. cikkely az egyházi hatóságok illetékességi körét romániai területére korlátozza, ami alapján a Magyarország területére eső egyházközségeknek az erdélyi egyházakhoz való tartozása megszűnt, s ebből adódóan minden ilyen irányú (az egyházszervezet egységére hivatkozó) további kérést elutasítottak. A 9. cikkely szerint az egyházak külföldről érkező anyagi támogatást nem fogadhatnak el anélkül, hogy a kormány tudomására ne hoznák, s így a vallásügyi minisztérium azok elfogadását megtilthatja, amennyiben az „állam érdekeivel vagy a felekezeti közti békével” ellentétes adományozási célokat feltételez. Lényeges jogkorlátozást foglal magában a 12. cikkely, ami szerint az adományozás útján kapott szerzemények, ingó és ingatlan vagyonok, a polgári törvénykönyv megszabásainak alávetve, államhatósági jóváhagyást igényelnek. A 15. cikkely előírja a teológiai (lelkésznevelési) tantervek közzétételének köteleességét a vallásügyi minisztériumhoz, emellett törvénybe iktatja a történelem, a román nyelv és irodalom, továbbá az alkotmánytan kötelező tanítását a teológia főiskolákon. Az egyházi önrendelkezést veszélyezteti a törvény 26. cikkelye, mely az állam fő felügyeleti jogát túlzott mértékben írja elő, így például azt, hogy a híveknek vagy egyházi alkalmazottaknak kiadott összes közérdekű utasítások vagy rendeletek egyidejűleg a vallásügyi minisztérium tudomására is hozandók, s ez megtilthatja a közrenddel, jó erkölcsökkel, törvényekkel és az állam biztonságával ellenkező egyházi rendeletek és tudósítások végrehajtását. Az addigi joggyakorlathoz viszonyítva kedvezőtlen változást jelentett az áttérésekre vonatkozó 45. cikkelyben foglalt azon intézkedés is, amely előírja, hogy az áttérő a szándékát többé nem a lelkész, hanem az állami anyakönyvvezető előtt kell bejelentse. A gyermek felekezeti hovatartozására nézve a 47. cikkely a házastársak jogegyenlőségét alapvetően megsértve rendelkezik, kimondva, hogy a vegyes házasságban születő gyermek felekezeti jogát minden esetben az apa állapítja meg. Kedvezőtlen változást jelentett e cikkelyben azon intézkedés is, miszerint az áttérő szülőket a gyermekek 18 éves korukig kötelesek követni, az addigi 7 éves határral szemben. A vallásügyi törvény ezen előírásainak végrehajtását az oktatási törvények és más hatályos jogszabályok magyarellenes tartalma még rosszabbra fordította.

1927-ben írták alá a Szentszék és Románia közötti *konkordátumot*, mely súlyos csapást mért az erdélyi magyar katolikus érdekek érvényesülésére. Az egyezség értelmében az ezeréves múltú és másfélmillióssá váló erdélyi római katolikus püspökségek helyett a huszonhat egyházközséget számláló bukaresti egyházmegyére alapozva hozták létre a romániai érsekséget. A szenátus-

ba a romániai római katolikusok képviselőjeként a bukaresti (román) érseket hívták meg. A szerződés a kilencszáz éves nagyváradi püspökséget egyesítette a szatmári püspökséggel, és helyette egy újabb román görög katolikus püspökség létrehozását engedélyezte.

1938-ban az *államhatalmi berendezkedésben* gyökeres változások történtek, amelyek alapvetően meghatározták a további évek eseményeit. A változás törvényes alapjául szolgáló alkotmány a diktatórikus államvezetés és a szélsőséges nacionalizmus eszméiben fogant. Az ún. királyi diktatúra korszakában az alkotmány a maradék demokrácia látszatára is alig ügyelő politikai vezetés kiakaratlanul is volt, s ilyenként a nem román állampolgárok egyéni és közösségi jogait is ellenségesen kezelte. Az alkotmány a nem román nemzeti közösségek létét el sem ismeri, az állampolgári jogok tekintetében pedig a „vallási és faji kisebbségek” számára igencsak hátrányos, kedvezőtlen jogállást ír elő. Az alkotmánytörvény csak az állampolgári kötelességek tekintetében nyilatkoztatja ki az összes állampolgárok törvény előtti egyenlőségét, az állampolgári jogok tekintetében a román és a nem román származású állampolgárok között már megkülönböztetést tesz, amelyet azután a közönséges törvényhozás részleteiben is érvényesít. A felekezetek számára, a korábbi alkotmányhoz hasonlóan, különféle jogállást állapít meg. A 19. cikkely elismeri ugyan a lelkiismereti szabadságot, de ki is jelenti, hogy a görögkeleti és a görög katolikus egyházak nemzeti egyházak, illetve: „A görögkeleti keresztény egyház az uralkodó egyház a román államban, míg a görög katolikus egyháznak elsőbbsége van a többi felekezettel szemben.”

A királyi diktatúra a „kisebbségi” kérdés rendezési szándékával 1938-ban kiadta az ún. *kisebbségi státútumot*, ami a nevéől eltérően nem egy tételes jogszabálygyűjtemény volt, hanem minisztertanácsi napló. E napló a történelmi egyházaink önkormányzatát elvileg biztosította, és megtiltotta a közigazgatási hatóságoknak, hogy az istentisztelet kérdéseibe beavatkozzanak. Ez a tiltó rendelkezés önmagában is eléggé bizonyítja, hogy ilyenfajta beavatkozásokra akkoriban rendszeresen sor került. A napló a lelkészeknek felekezetre való tekintet nélkül azonos államsegélyt ígért, amivel szemben ott állt a két világháború közötti gyakorlat, miszerint a nem román, illetve román papok állami javadalmaik közötti arány átlagosan 1:3 volt.

A két világháború közötti egyházügyi helyzet áttekintése akkor válna teljesebbé, ha összefoglalnám a fentiekben említett jogszabályok megsértésének végtelen történetét, az egyházaink működésének más területeit érintő törvénykezést, valamint azt az általános magyarelles politikai és közigazgatási gyakorlatot, amellyel történelmi egyházaink, egyházközösségeink és azok tagjai naponta szembesültek.⁷ Műfaji és terjedelmi okok miatt csak címszavak felsorolására szorít-

---

⁷ A *Magyar Unitárius Egyház nemzetvédelmi harca 1918–1948 között* című dolgozatomban ezt részletesen összefoglaltam.

kozom: a magyar felekezeti oktatás elleni általános hadjárat; az istentiszteletek és szertartások, egyházi gyűlések és összejövetelek tartásának akadályozása; egyházi személyek és hatóságok zaklatása; az egyházak szociális, közművelődési és más jellegű (nem hitéleti) tevékenységének ellehetetlenítése; egyház- és magyarellenos pénzügyi–gazdasági rendelkezések; az egyháztársadalmi szervezetek működésének gáncsolása; a román nyelv kötelező használatának bevezetése az egyházi közigazgatásba és más nyelvhasználati rendelkezések; az egyházi sajtó cenzúrázása és a kiadói tevékenység megnehezítése; egyházi épületek elkobzása; az elrománosítást szolgáló felekezeti áttérítések név- és vérelemzés (!) alapján; általában az állami közigazgatási hatóságok, az állambiztonsági szervek, a hadsereg, valamint az igazságszolgáltatás törvénytelen és rosszindulatú beavatkozása az egyházi élet zavartalan működésébe stb.

A nacionál-kommunista diktatúra korszaka: 1947–1989

A második bécsi döntés nyomán Románia fennhatósága egyházaink dél-erdélyi részére szorult vissza. Ezzel együtt az elnyomás fokozódott és eldurvult, majd háborús jelleget öltött. A háborús viszonyok sajátosságaiából adódóan, illetve a következő két év átmeneti jellege miatt jelen dolgozatban mellőzöm az akkori egyházügyi helyzet ismertetését, és az áttekintést az 1947-től kezdődő korszakkal folytatom.

A második világháború utáni évtizedeket egyházaink a nacionál-kommunista elnyomás és az állami ideológia rangjára emelt ateizmus ellenében kellett átvészelniük. A magyarellenességgel együtt szerfelett megnőtt az egyház- és vallásellenesség, ami a jogi szabályozás terén az elnyomás részleges „törvényesítéséhez” vezetett. Az új államhatalom történelmi egyházainkat a templomok falai közé szorította, az azon kívüli, nem kimondottan hitéleti tevékenységüket betiltotta, ilyen jellegű (oktatási, művelődési, népjóléti stb.) intézményeiket felszámolta, az épületeket, valamint a megmaradt földeket és erdőket kártalanítás nélkül államosította, megfosztva egyházainkat anyagi alapjaik legnagyobb részétől.

A tárgyalt időszakban három alkotmány született. Az első 1948-ban, amely a 27. cikkelyében előírja, hogy a lelkiismereti szabadságot és a vallásszabadságot az állam biztosítja. A felekezetek szabadon szerveződhetnek, amennyiben tevékenységük nem ütközik az Alkotmányba, a közbiztonságba és a jó erkölcsökbe. Egyetlen felekezet sem nyithat, vagy tarthat fenn oktatási intézményeket, kivéve azokat a különleges iskolákat, amelyekben saját lelkészeiket és énekvezéreiket készítik fel. A vallásfelekezetek szervezésének és működésének módját törvény szabályozza (177/1948). Az állam a görög katolikus egyház működését betiltotta, ingó és ingatlan vagyonát pedig a görögkeleti egyháznak „adományozta”, illetve államosította. Mindez kellőképpen kifejezi azt, hogy az egyházaknak a szocialista társadalomban szánt szerepe jelentősen átértékelődött. Az állam és az egyházak közti viszony a teljes fölé-alárendeltség állapotába került, amelyben

az egyházak elméletileg megtúrt jogállással rendelkeztek, gyakorlatilag azonban inkább üldözött helyzetbe kerültek. Árnyaltabb változatban ugyan, de a megkülönböztetés fennmarad a görögkeleti egyház és a többi egyházak között, természetesen az előbbi javára. Más szóval az állam szembekerülése a magyar történelmi egyházakkal nemcsak az eltérő világnézetből fakadt, hanem ez utóbbiak nemzetmegtartó szerepe miatt is.

Az *1952. évi alkotmány* a hatalmában megerősödött új politikai vezetés által készített alaptörvény. Ennek 84. cikkelye előírja, hogy a lelkiismereti szabadság a Román Népköztársaság valamennyi állampolgára számára biztosított. Teljes határozottsággal nyilatkozza ki, hogy az oktatás el van választva az egyháztól, s ennek jegyében átveszi az előző alkotmány vonatkozó részét, amely szerint a felekezetek nem nyithatnak és nem tarthatnak fenn iskolákat. Ebben az alkotmányban nem jelenik meg külön utalás a görögkeleti egyházra.

Az *1965. évi alkotmány* 17. cikkelye kinyilvánítja a felekezeti jogegyenlőséget, a 30. cikkely pedig a lelkiismereti szabadságról szól. Mindenkinek jogában áll, hogy valamilyen hite legyen vagy ne legyen. A vallásgyakorlat szabadsága biztosított, a felekezetek szabadon szerveződhetnek és működhetnek. Ezek az alkotmányos előírások a nacionál-kommunista diktatúra számára csupán külpolitikai eszközként szolgáltak, a belpolitikában nem volt semmilyen értékük. Az egyházak működését nem szolgálták sem törvényes biztosítékként, sem jogvédelmi hivatkozási alapul, mert azokat éppen a hatalom különböző intézményei, szervei és hivatalai sértették meg folyamatosan.

Lássuk hát, hogyan is viszonyult az állam az egyházakhoz a múlt évszázad legsötétebb évtizedeiben. A fejezet elején említett általános épület-, föld- és másfajta vagyoneklobzással együtt egyházaink rendeltetésszerű működésének területét más intézkedésekkel is szűkítette. Az egyházak tevékenységének „felügyeletére” vallásügyi hivatalt működtetett, amelynek – beépített hivatalnokok vagy besúgók által kifejtett – ellenőrző szerepe a teljes egyházi életre kiterjedt, beleértve az egyházi közigazgatás és sajtó fölötti cenzúra gyakorlását is, de e hivatal hatáskörébe tartozott vezető tisztségek betöltésének a befolyásolása és még az alacsonyabb szintű személyzeti ügyekbe való közvetlen beavatkozás is. Az állam az iskolai vallástanítást betiltotta, de különböző eszközökkel az egyházak keretében zajló hitoktatást is akadályozta. A külföldi testvéregyházakkal ápolt kapcsolatokat felfüggesztette, a bibliák és más vallásos kiadványok külföldről való behozatalát megtiltotta, a felekezeti és állami oktatásban, a szociális munkában, a tudományos kutatás területén és a kimondott papi hivatás gyakorlásában egyaránt kiemelkedő szerepet betöltő szerzetesrendeket feloszlatták, azok ingó és ingatlan javait elkobozták. Az „illetékes” állami hatóságok és szervek a lelkészképzést közvetlen ellenőrzésük alá vonták, a papnövendékek számának folyamatos csökkentésével vészes mértékű lelkészhiányt idéztek elő, a lelkészeket, egyházközségi elöljárókat és egyszerű híveket megfélemlítési kísérletekkel, zaklatásokkal és erőszak alkalmazásával igyekeztek akadályozni egy-

házi munkájuk végzésében, illetve vallásuk gyakorlásában. Az 1956. évi magyarországi forradalmat és szabadságharcot követő években, elrettentő példaként, az erdélyi magyar lelkészek, teológiai tanárok és papnövendékek tekintélyes részét koholt vádak alapján elítélték, és bebörtönözték. Hasonló sorsra jutottak – hiteles tekintélyük vagy „föld alatti” tevékenységük miatt – a betiltott görög katolikus egyház vezetői és legkiválóbb lelkészei is. Az erdélyi római katolikus püspökségek gazdasági és kulturális ügyeit intéző, évszázadokon át önálló anyagi alapokkal rendelkező Státus létezését megszüntették. Az állam az egyházak társadalmi szerepvállalásának és nyilvánosságának lehetőségeit teljesen felszámolta, az elenyésző mértékűre csökkentett kiadói tevékenységet pedig szigorúan cenzúrázta.

Összegezve megállapítható, hogy a tárgyalt időszakban az egyházakra vonatkozó alkotmányjogi előírások és mindenféle jogi szabályozás jelentőség nélküli volt, mert az nem a vallásszabadságot biztosította, és nem az egyházakat védte, hanem az elnyomó diktatórikus rendszer szolgálatában állt.

FERENCZI ENIKŐ

A TEOLÓGIA ÉS PSZICHOLÓGIA KÖZÖS NYELVE

Klinikai lelkigondozás

A pszichoszomatikus szemlélet térhódítása az orvostudományban magával hozta, hogy a beteg ember immár testi-lelki-spirituális-szociális összetettségében jelenik meg. Ez a megközelítés jóval többet kínál annak felismerésénél, hogy a beteg testi tüneteinek lelki kiváltó okai lehetnek. Az új szemlélet jelentése az, hogy a betegség nem más, mint az ember testi-lelki-spirituális-szociális egészségének sérülése, s a gyógyításkor a megsérült *egészt* kell figyelembe venni. Az ilyen jellegű orvosláshoz különböző diszciplínák szakembereire s azok együttműködésére van szükség. A Connecticut *Society for Mental Hygiene* 1908. május 6-i megalapításával a Yale Egyetemen a mentálhigiénés mozgalom már a kezdet kezdetén megteremtette az alapállásnak tekinthető interdiszciplináris együttműködés lehetőségét az egyház, az iskola, a kórház és a szociális intézmények között, és kilépett az egyetlen szakterület illetékességét hangoztató egyoldalúságból. Az 1946-os *Mental Health Act* törvényesen is előírta a humán tudományok együttműködését.¹

Elragadóan fejezi ki a magyar nyelv, hogy a betegség nélküli állapot az egészség; az egészre, a teljesre utalva. Az ember oszthatatlan, nem lehet testre, lélekre, szellemre bontani. Ez pedig egy kapcsolódási pontja a pasztorális lélektannak, a klinikai lelkigondozásnak, és a pszichoszomatikus orvoslásnak.

A teológia területén is megerősödött az a szemlélet, amely előbb a gyakorlatban, majd a kutatás területén is segítette a diszciplínák közti közeledést. „A pasztorálszichológia egyrészt azt tűzte maga elé célként, hogy a pszichológiai kutatások eredményeit hozzáférhetővé és felhasználhatóvá tegye a lelkigondozás számára. Másrészt a bibliai antropológia több évezredes szellemi kincsét, valamint a modern teológiának az ember transzcendens nyitottságáról és spirituális életéről megfogalmazott felismeréseit közvetítse a pszichológia és a medicina képviselőihez, s ezzel a nyitással a teológia által gyakran szűk, felekezeti dogmákba zárt lelkiséget a tágan értelmezett spiritualitás váltsa fel.”²

A modern pasztorálszichológia kezdetét a szakirodalom a múlt század 20-as éveinek közepére teszi, helyszíne Amerika. Létrejön az a gyakorlatias felismerés, hogy az orvosok, a pszichológusok és a lelkigondozók rendszeresen együttmű-

---

¹ Tomcsányi – Grezsa – Jelenits (szerk.). 17.

² Debrecenyi – Tóth, 17.